

אגם שהיה למעיין נובע

לזכרו של החכם המופלא
רבי אברהם מאיר גלאנצר ז"ל¹

"תני, רבן שמעון בן גמליאל אומר, אין עושין נפשות² לצדיקים, דבריהם הן הן זכרון³". בדרך זו נקט הרש"ר הירש, שכתב בפירושו עה"ת (במדבר לב, מב) שיהודי אמיתי הנצחתו היא לא במבנים של עץ ואבן, אלא "בעלילות של גדלות הרוח". ועל זו הדרך כתב הגר"ח ברלין זצ"ל שגדלותו של אדם מתגלית בספריו ותורתו⁴. ואכן, גדלות של רוח היתה בו בר' אברהם מאיר גלאנצר הכהן ז"ל (אג"ס⁵), ששרד⁶ את

1 נולד אלול תרפ"ו בגרוסוורדין, נפטר ט' תמוז תשע"ז בביתו באנטוורפן. היה ידיד אמת של אבא רבי משה שטרן ז"ל, והיה בא לבקרנו בירושלים בחגים ובהזדמנויות רבות נוספות כאשר היה בארץ. לאחר פטירת הוריי ז"ל היה מזכה אותי בביקורי, וגם הייתי משוחח עימו לעיתים קרובות בטלפון. הוא אמר לי פעם: "חשבתי מי יבוא להלווית, וסמכתי על הורייך"... את מקומם בהלוויה ובהספד מילאנו אחי ר' אריה שטרן שליט"א ואני.

2 מצבה, בית - עיי"ש שקלים פ"ב מ"ה לגבי מותר המת ובמפרשים, וב'עלי תמר' על הירושלמי שם בהרחבה, וברמב"ם אבל פ"ד ה"ד.

3 ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה. על חלק ממהלך חייו עיי' גם בקישורים שבפורום אוצר החכמה, בשרשור "ברוך דיין האמת - ר' אברהם מאיר גלאנצר בעל מעייני אגם" בקישור <https://forum.otzar.org/viewtopic.php?t=34775> וכן בקישור <https://forum.otzar.org/viewtopic.php?t=34775&start=40>.

4 עיין במכתבו בריש 'מרומי שדה' בשם אביו הנצי"ב, שעיין בתולדות הגדולים הוא מתחבולות השטן לביטול תורה. וקצ"ע מתענית כ, ב בבקשת רבא. ועיין בהקדמת ידידו ורעו הטוב של אג"ם אמו"ר ז"ל בהקדמתו לנימוקי יוסף גיטין (ירושלים, תשכ"ג) בביאור מדוע דורות אחרונים חתרו לדעת תולדותיו של חכם (ועיין בעיבוד הקדמה זו בהקדמה לחידושי הרשב"א למסכת ברכות בהוצאת 'אורייתא', והמבחין יבחין. וד"ל).

5 כך היה חותם בראשי תיבות.

6 אג"ם ז"ל ציין לדברי הראב"ע בשמות לא, י ש"בגדי שרד" הינם מגזירת "פליט ושריד" (וכן בחידושי הרמב"ן ביומא עב, ב), וביאר שמהשארית שנותרה עשו 'בגדי שרד' (גליון 'תפארת ישראל', ויקהל פקודי תשס"ט), כלומר עתה הם בגדי תפארת, אך הם נקראים על שם שרידותם שמעיקרא. ונאים הדברים עליו עצמו, ששרידותו הפכה לתפארת.

השוואה מאוד מוצל מאש מכל משפחתו הקרובה (הוריו, שני אחיו ושתי אחיותיו), והעיד על עצמו: "מה אוסיף ומה אומר, ואם אדבר לא ישכך כאבי, במסתרים תבכה נפשי על אובדן משפחתי, אשים מדבר לאגם מים ועיני מקור דמעה"⁷... אולם גדלות הרוח שבו השרתה רוח של נעימות ושמחה על כל הסובבים אותו, עד אשר כמעט כל מי שנזכר בו מעלה חיך נעים על שפתותיו. רק לעיתים נדירות היה ניתן לשמוע 'סדק' צר מכאבו⁸, אבל הוא מיהר להסתירו תחת הברקה חדשה פרי מחשבתו.

"בעל מחבר" היה אג"ם ז"ל. ספרו מעייני אג"ם⁹ בעיקרו הוא לקט של מאמריו (שהחל לפרסמם בגיל מבוגר¹⁰, וחלקם פורסמו בגליונות 'המעין'¹¹). הוא עצמו בספרו (עמ' ריט) ביאר את המושג "בעל מחבר", כאשר הוא מציין לדברי בעל ה'נחל אשכול' (בהערה במבוא) שכתב: "המחברים החדשים מכנים עצמם בשם בעל מחבר, אם בעל נפש אתה תמצא שבעל המחבר איננו המחבר כמו שבעל השור איננו השור ובעל

7 "לזכרון עולם יוחקו עלי ספר" בסוף ספרו מעייני אגם.

8 פעם שח לי אג"ם ז"ל שיש בליבו תחושה אשם על כך שהוריו התעכבו בגלל מאסרו בכלא ההונגרי ולא ברחו, ונתפסו והושמדו, הי"ד. הוא הסביר שתפיסה בעוון פלילי בכלא ההונגרי הייתה לפעמים הצלה, כיון שאסירים פליליים לא נתפסו על ידי הנאצים ועושי דברם ההונגרים ימ"ש, כיון שהיו אלה רשויות נפרדות. היו שעשו בכוונה עבירה פלילית כדי להיכנס לכלא ולהינצל מהגרמנים.

9 אנטוורפן, תשס"ג, בעריכת הרב חנוך טוביאס. ועיין הערכה על ספר זה מאת ר"י קטן ב'המעין' תשרי תשס"ד עמ' 84, וראה גם ב'מוריה', גליון ניסן-איייר תשס"ד עמ' קמו. ועיין גם בקישור החורז כמה מיסודות תורתיו. ועיין גם בספר "משונצינו עד וילנא" מאת ר"י לויפר פרק ז' "לעזי רש"י".

10 אף שעייני הדפוס כלל לא היו זרים במשפחתו. סבו היה מחבר ספר "אגם מים", ואביו היה בעל בית דפוס כפי שהעיד בנו ב'דף עד' ביד ושם: http://yvng.yadvashem.org/index.html?language=he&advancedSearch=true&sfn_value=%D7%90%D7%91%D7%A8%D7%94%D7%9D&sfn_type=synonyms&sln_value=%D7%92%D7%9C%D7%90%D7%A0%D7%A6%D7%A8&sln_type=synonyms

11 כמו גם בגליונות של כתב העת 'צפונות' שיצא לאור בעריכת הרב מא"ז קינסטליכער והרב יצחק ישעיה ווייס (שהינו ש"ב של אג"ם ז"ל, וידיו רב לו בפירסום כתביו ותורתו), ובקבצים 'פעמי יעקב', 'כרם שלמה', 'עצי חיים' (באבוב), 'מוריה', 'גינת ורדים' (סאטמר, גליון ט), 'חצי גיבורים פליטת סופרים' (ניסן תשע"ז), ובגליונות פרשת השבוע 'תפארת ישראל' שיצאו לאור באנטוורפן (ולאחר מכן חלקם שוב הודפסו בכמה מגליונות 'נתיבותיה שלום' שפיקוב), 'עלים לתרופה' ועוד. בכל הנ"ל נמצאים מאמרים שנדפסו קודם הוצאת ספרו וכן כאלו שנוספו לאחר מכן. וזאת בנוסף להיותו עורך לעזי רש"י בש"ס לובלין ובהוצאת החומשים באנגלית של הוצאת ארטסקורל. ראוי לכנס לכרכים נוספים של 'מעייני אגם' את כל כתביו ומאמריו, הקצרים כמו הארוכים (הרב יחיאל היושע רבינוביץ מאנטוורפן קיבץ עתה חלק ממאמריו והדפיסם בשם 'נתיבות אגם').

הבור איננו הבור. גם כותבין בעל תוקע, בעל קורא, אם כן איננו התוקע והקורא. "אג"ם ז"ל השיב עליו שיש באמתחתו כמאה מקורות משו"ת של גדולי הדורות שהשתמשו במטבע הלשון "בעל מחבר" ככינוי למחבר עצמו, וביאר ש"בעל בסמיכות משמש לא רק במשמעות קנין ואדנות, אלא גם לציון תכונות נפשיות, עיסוקים, תפקידים וכדומה, ומקרא מלא הוא 'גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית' (משלי יח ט, והכוונה היא לאיש משחית)... בעל מגיה מייצג עיסוק... וא"כ בעל מחבר הוא מי שמלאכתו חיבור ספרים". הסיבה בגינה הוסיפו את המילה "בעל" לדעתו היא לומר שתפקידו בכך, כמו "בעל תפילה" שהוא שליח ציבור וכד' (עיי"ש בספרו).

ואכן "בעל מחבר" שמלאכתו בכך היה אג"ם ז"ל, אך לאו דווקא מחבר ספרים. הוא חיבר ידיעות מקיפות בתחומים רבים כדי לבאר על ידם את צפונותיו של רש"י, ובעיקר שם פניו בלעזי רש"י. תחילה יש לדעת שהמילה 'לעז' איננה ראשי תיבות של "לשון עם זר" וכד' כמקובל בטעות בפיות חלק מהלומדים, אלא כפי שרש"י עצמו כותב בתהלים על הפסוק "בית יעקב מעם לועז" (קיד, א) - "עם שפת לשון אחר, שאינו לשון הקודש" (עי' 'המעין' ניסן תשס"ו עמ' 67).

ועיקר דבריו הם, שבמקומות בהם רש"י מוסיף תיבות לעז (תיבות בצרפתית עתיקה, השפה שהייתה מדוברת בזמנו ובמקומו) הן לא באו לתרגום גרידא¹², כי אם להסביר ללומד בזמנו של רש"י מהו הפירוש המדויק, כאשר לדעת רש"י הוא היה עלול לטעות בביאור מילה או מושג כיון שקרא וגם 'חשב' על פי השפה הצרפתית השגורה בפיו. ולא רק זאת, אג"ם חידש שלעיתים רש"י גם כותב הסבר בלשון הקודש (ללא תרגום ללעז) כדי לבאר דבר בעיקר לאדם הקורא וחושב בצרפתית, ועלול כאן לטעות. דוגמא שהייתה שגורה בפיו (ונמצאת בספרו עמ' קלו) היא: "דברי רש"י בפסוק את אשר תאפו אפו (שמות טז, כג) 'לשון אפייה נופל בלחם ולשון בישול בתבשיל'. ובמסכת ביצה (טו, ב) 'אופין' פירש"י פת, 'מבשלין' פירש"י תבשיל... שלדעתי כוונת רש"י בפירושים אלה אינה ניתנת להבנה בלי ידיעת העובדה שבלשון

12 שם משמואל פרשת דברים שנת תרע"ט: "ונראה, דהנה יש להתבונן בעניין רפואת לשונות הגויים מהו. ויש לומר, כי השפה של האומה היא מהותה, ומעידה על תוכן לבה... וע"כ בלשון ובשפת האומה נצפן בה כח רע מושך לרעת האומה (ועיי"ש שביאר רעתם בשם האדמו"ר הרי"ם מגור)... אך לשונה של תורה מהפכת את הרע שבלשון היא לטובה, והיינו מחמת שיש צורך לתורה ללשון ההיא להסביר בה את השומע, נעשתה הלשון ההיא מחוברת לטהור, ונדחה הרע מקרבה, ונכנסת בה רוח טהרה, וזוהי רפואת הלשון. ובזה הסברתי לי מה שרש"י ז"ל פירש הסברת הכתובים כמה פעמים בלשון צרפת, שלא יתכן שרש"י ז"ל לא מצא מילין בלה"ק להסביר בהן את הקורא. ולפי דרכנו בכוונה עשה, לטובת הכלל המדברים בלשון ההיא, שתהיה רפואה קצת ללשון ההיא, כי יתכן שקודם שעשה רש"י ז"ל כך, היתה הלשון מושכת עוד יותר לרע". ועיי"ש גם בשנת תרע"ו (תשו"ח לבני ר' צביאל שטרן נ"י שהסב את תשומת לבי לדברים אלו). אמנם השם משמואל לא גילה מדוע בחר רש"י לכתוב בשפת צרפת דווקא במקומות מסוימים ולא באחרים.

צרפת, גם העתיקה וגם המדוברת היום, אין פועל מיוחד לאפיית לחם, ואותו פועל משמש הן לאפיית לחם והן לבישול תבשיל¹³. וכיון שהקורא החושב בצרפתית יכול לשאול מדוע כפלה תורה הן לשון בישול והן לשון אפיה, מפרש עבורו רש"י שבלשון הקודש אין זו כפילות, כיון שיש מילה מיוחדת לאפיה ומילה מיוחדת לבישול¹⁴.

וזו רק דוגמא בודדת ופשוטה מתוך רבות כמותה שנמצאות בספרו, כמה מהן מורכבות מאוד, שרש"י רמזן במילים קצרות בלבד, ואף "בעל המחבר" דנן מחייב את קוראי ספרו "ללמוד בו בדייקנות ובריכוז" (מהסכמת הרה"ג דוד משה ליברמן שליט"א לספר 'מעייני אגם').

והוסיף עוד הרב אג"ם לבאר את שיטתו: "שלעיתים מזהיר רש"י את הלומד ה'חושב' בצרפתית, כשהוא מגיע למילים שהוראתן בעברית שונה מבצרפתית, שלא יטעה לתרגם את המילים בשפתו באופן מילולי. במקומות אלה מזהירו רש"י שלא כמילים הצרפתיות העבריות, כי אחרות הנה. כך בגמרא חולין (ח, א) 'ליבן סכין' ברש"י: 'באור. בלשון חכמים נקרא ליבון ובלשון הלועזים קורין באדימותו (כצ"ל)'. את הברזל המלוהט "מלבינים" בלשון הקודש, ו"מאדימים" בצרפתית, ורש"י מעיר כאן על ההבדל¹⁵ ('המעין' ניסן תשס"ו עמ' 67).

אג"ם "בעל מחבר" היה, אולם אין בכח המילים הכתובות כדי לבטא את אישיותו¹⁶.

13 ב'המעין', ניסן תשס"ו עמ' 65 ואילך פירסם האג"ם ז"ל את עיקרי הרצאתו בכינוס מדעי בינלאומי לרגל 900 שנה לפטירת רש"י, שהתקיים בעירו של רש"י טרואה בשנת תשס"ה. ושם בהערה 15 כתב שדוקא על דוגמא זו שחשב מעצמו הקדימו הגאון הרב מאיר מאזוז, והוסיף: "ונחמתי היא שכיוונתי לדעת גדולים". וידיאו מהרצאה זו: http://www.akadem.org/sommaire/colloques/rencontres-autour-de-rachi/colloque-rachi-3-3-11-10-2012-46886_4120.php

14 האם יש תועלת בתרגום הלועזים ללשון הקודש עבור אלו שלשונם ומחשבתם היא בלשה"ק ולא בצרפתית? לא שמעתי על כך התייחסות מפורשת בע"פ מפיו. אולם אף לשון הקדוש השגורה בפינו איננה תמיד מתאימה ללשון התורה וחז"ל, ובאמצעות הסבריו של רש"י לבני מקומו ודורו אף אנו יכולים לגלות הבנה בפירושו של רש"י. ועיין מש"כ במעייני אגם עמ' יב הערה 6. ועוד, שמלעזים אלו נוכל לגלות מסקנות להלכה, עיין במאמרו ב'עץ חיים' באבוב עמ' שעה לגבי מלח ותרגומיו (והנפ"מ להלכות שבת ומליחה).

15 פחמים לוהטות נראות באור יום בצבע לבן ואילו בחושך הן נראות בצבע אדום, ונמצא שלשון הקודש מתייחסת לאור ואילו הצרפתית לחושך...

16 וראוי לומר עליו את המשל שהוא עצמו סיפר, אודות החזן ששמע פעם כפרי ששר ניגון ומזייפו. החזן התרגש מאוד, ואף נתן כמה פרוטות לכפרי הזייפן, והסביר שמהזיוף שלפניו הוא נזכר בניגון המקורי ששמע פעם. וכך גם באמירת תהילים שלנו, שהיא 'זיוף' ביחס לכוננתו של דוד המלך, יזכר הקב"ה בתפלתו של דוד. וזו כוונת נוסח 'יהי רצון' לפני אמירת תהילים: "יהי רצון... כאילו אמרן דוד המלך בעצמו" (עזרי מעם ה', ו, תהילים עמ' 8), כך גם הקורא את המילה הכתובה והכיר את אומרה יזכר בחיוניות ובברק בהם נאמרו הדברים.

נוסף על כך שהיה "בעל מחבר" בכתב הוא היה "בעל מדבר" נפלא בעל פה, שיחתו היתה קולחת, והוא היה מסוגל לדבר שעות על גבי שעות בעל פה ללא ספרים, ולחבר זה לזה נושאים שבמבט ראשון נראים רחוקים זה מזה, אבל בחריפותו נעשו קרובים וקשורים. אג"ם היה מתאים דבריו לכל שומע ולכל גיל, ומידי פעם שוזר בדבריו "מילתא דבדיחותא", והכל בבקיאיות מדהימה שהיוותה תשתית לשנינות ולחריפות. לו ראויה המימרא שבירושלמי (שבת פא, ב) "גידול אמר כל האומר שמועה מפי אומרה יא רואה בעל השמועה כאילו הוא עומד כנגדו", שהרי דרך אמירת שמועותיו הייתה מיוחדת במינה. וכך זוכר אני מאז ילדותי ועד ימיו האחרונים את אג"ם ז"ל 'בעל השמועה' כשהוא משמיע את דבריו במאור פנים ובהעלאת חיוך על פני השומעים. גם דברים ששב ואמרם לאותו שומע - שונים וחדשים היו בפיו, כמעין הנובע מים חדשים ורעננים. הוא ידע שבאריכות דבריו הוא מרתק את שומעיו, והיה נוהג לומר על עצמו בבדיחותא שכאשר הוא מדבר לא צריך שיען - כי אם לוח שנה... ובהיותו "בעל מדבר", בניגוד לבעלי כשרון אחרים שאינם רואים צורך להסביר את דבריהם, הרב אג"ם ז"ל היה מוכן לבאר את דבריו פעם ועוד פעם, ולא התעייף מלחזור על משנתו עם חיוך או הברקה נוספת לביאור דבריו, עד שחש שבן שיחו הבין את דבריו. וקיים הוא את שפירש בספרו: "ישא מדברותיך... מה שהייתי מדבר להשמיעני לאמור להם". הוא אף העיד על עצמו ש"מדבר" הוא, כאשר כתב בנוסח הקדשה בנותנו מתנה את הספר מחברת מנחם¹⁷: "אוצר מלים מהמדבר¹⁸..."

"בעל מדבר" היה, ומדרך הטבע רוב דיבורו היה בחידושיו שלו; אבל פעמים היה משמיע לאחרים מה ששמע או ראה וקרא, וגם זה בברק ובהתפעלות. כגון, מזכיר היה את שהובא על רש"י בכתבי תלמידיו (סידור רש"י סימן קלד; מחזור ויטרי סימן עד; ספר האורה דין אפיקומן): "פעם אחת שכח רבי ולא אכל מצת אפיקומן לאחר סעודתו קודם ברכת המזון, ולאחר שבירך הוזכר, ולא רצה לחזור ולאכול הימנה...". והוא לא הפסיק מלהתפעל מכך שרש"י ז"ל שכח לאכול אפיקומן, ושתלמידיו סיפרו זאת לדורות הבאים! והלא אם היו מספרים זאת על רב ואדמו"ר כיום לא היינו מאמינים, ואילו כך מסופר על רש"י! וכן היה מזכיר כדבר פלא את דברי מסכת כלה רבתי (דפוס וילנא פרק ג): "אהוב את השמא ושנא את המברך, ר' חדקא אומרה בלשון אחרת, אהוב את השמא ושנא את המברך". ועוד היה מזכיר בפליאה את העובדה שהוזכרה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט סימן קב, הובא בליקוטי תשובות

17 'מחברת מנחם' לרבי מנחם בן סרוק, ספר השרשים הראשון שחובר על לשון הקודש (שכדרכם של קדמונים לא ראו חיוב בכך שכל שורש יהיה בן שלוש מילים, ואכמ"ל) ועליו השגות רבי דונש בן לברט והכרעות ר"ת, ודבריהם היו שגורים על לשונו של אג"ם ז"ל.

18 בהקדשת הספר לאמי ז"ל.

לחת"ס מהד' לונדון תשכ"ה בהערה בסו"ס פב) בשם המהר"ם שיק, שהעיד על עצמו שהחומש היחיד שהיה לו בביתו (מלבד אלו שהיו בבית הכנסת) היה חומש עם תרגום רמ"ד וה'ביאור', והמהר"ם שיק נקט שלא מצא בו שום נדנדוד אפיקורסות, והחת"ס שהתארח אצלו הוכיחו על כך ואמר לו לעיין במקום פלוני בספר דברים שם ימצא נדנדוד אפיקורסות, והמהר"ם שיק קיבל את דבריו למרות שסבר שאין בהם הכרח ("מרן זצ"ל אמר ומי ישוב")¹⁹! וכל זאת סיפר כמובן בעל פה ומתוך הזכרון.

"בעל מחבר" היה גם בכך שחיבר דברים, והציג דבר דבור על אופניו בסדר הנכון. חביבים היו על רא"ם גלאנצר ז"ל דברי של הרא"ם (ר' אליהו מזרחי), והיה מפרש את דברי הרא"ם שכתב: "ומאן לימא לן שלשונו לקחו מהם ולא ההפך" (בראשית מג, כ) לא כשאלה עם סימן שאלה - אלא כ"שאלה רטורית - ודאי הם לקחו מלשונו" (מעייני אגם עמ' קכח), וציין ללא מעט מגדולי ישראל שנקטו בדרך זו (עיי"ש, ובעמ' קלח). ולפיכך כשפירש רש"י בשם חז"ל שביאור המילה טטפת (דברים ו, ח) לתפילין של ראש מלמדת על ארבע פרשיות: "טט בכתפי שתים, פת באפריקי שתים", אין הכוונה שהתורה הרכיבה מילה חדשה משפתם של בני כתפי ובני אפריקי, אלא ההיפך הוא הנכון, מקור המילה הוא בשפת הקודש בה נברא העולם, ובדור הפלגה, כשנתפזרו למקומות שונים ושפות שונות, בני כתפי ואפריקי הם אלו ששמרו על ביטויים יסודיים של לשון הקודש, וחז"ל מביאים ראיה משפתם שכך הוא ההסבר בלשון הקודש, אבל לא הם המקור למילה. וכך גם ציין לתשובת הרמב"ם (פאר הדור קמג): "שהערבית היא בודאי לשון עברית שנשתבשה מעט" (מעייני אגם עמ' קיט בהערה).

"בעל מחבר" היה גם בכך שחיבר באישיותו שלו גוונים רבים ותחומי התעניינות רבים, ומכאן לא פלא שמכריו ומוקיריו היו מזרמים שונים, ולא היה ניתן להגדירו באחת ההגדרות המקובלות כיום. הוא היה מחבר מעשים טובים ועושיהם, ולא נתן שיישכחו מלב. למשל, חשוב היה לו להזכיר את פועלו המופלא של האדמו"ר הרב ברוך רבינוביץ זצ"ל, האדמו"ר השני ממונקטש, בהצלת כאלפיים משפחות יהודים בשואה (עיין 'המעין' ניסן תשע"א), וכתב עליו: "זוכרה לו אלוקיי לטובה, כי ההיסטוריונים השכיחו עובדה זו - החילונים שבהם כנראה משום שמדובר במעשה של רב ואדמו"ר, והחסידים משום שהרב רבינוביץ זצ"ל עזב את חסידות מונקטש..." ומעל הכל "בעל מחבר" היה בזה שהיה מתחבר עם אנשים בחביבות, הן אלו שהיה

¹⁹ ועיי"ש בענין השלכת ספרי רמ"ד, שלא ראה כזאת מהחת"ס. ועיין שו"ת חת"ס יו"ד סי' שלח מה שכתב לגביו. ועיין 'מוריה' שנה טז, גליון ז-ח שבט תשמ"ט במאמרו של ר' חיים ליברמן (מחבר אהל רח"ל) בעמ' צא ואילך, שם מביא אגרת מנכד החת"ס הרב שלמה סופר בעניין יחס החת"ס לרמ"ד. ואכמ"ל.

להם עמו פגישות אקראיות, ובודאי אלו שהיו ידידי הקרובים, שהיה עמם בתקופות טובות ובתקופות קשות. הוא שמח להיות 'חבר טוב', ולהשתתף בשמחותיהם המשפחתיות, אף שהוא עצמו לא זכה לא לבנים לא לבנות, ולא נישא כלל. נאים עליו הדברים שאמר בשם דודו בביאור דברי אושעיא זעירא דמן חבריא: "משל לכלה שהיא בבית אביה, כל זמן שענייה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה". וביאר, שעל היונה נאמר שהיא מעדיפה שמזונותיה יהיו מרורין כזית מידו של הקב"ה ולא מתוקין מדבש מידי בשר ודם - היונה אינה מתפעלת ממה שהיא רואה בידם של אחרים ואינה חומדת דבר לעצמה, היא שמחה בחלקה, ומי ששמחה בחלקה אינה צריכה בדיקה (הו"ד בעזרי מעם ה', שמות עמ' 154). וכך נהג הוא בעצמו, מעולם לא הראה סימני קינאה בזולתו, אלא שמח בשמחתו והראה צהלתו. כך למשל, הוא ראה בעין יפה את ספרו של הר"ר משה קטן ז"ל "אוצר לעזי רש"י" שהיה כביכול 'מצרן' לפירושו על לעזי רש"י, וכתב עליו: "ואוצרו מעיד על יוצרו, בהבנתו המושלמת את הצרפתית העתיקה ובהתאמתה לדברי רש"י" ("המעין" ניסן תשס"ט עמ' 65).

אג"ם ש"בעל מחבר" היה חיבר פירושי ראשונים ואחרונים והיו לאחד בידו, ותמיד ציין מקור לדבריו, וקיים הוא בעצמו את שכתב בביאור דברי חז"ל (ילקוט שמעוני משלי תקס): "אל תגזול דל כי דל הוא, א"ר שמעון בן יוחאי א"ר יצחק בר טבלא א"ר חמא אריכא משום רבי אחא, דתנא רבי חיאי כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו שנאמר אל תגזול דל כי דל הוא". וביאר שלא בכדי הזכירו חז"ל פסוק ממשלי ולא את הלאו של תורה 'לא תגזול': "וראיתי על זה פירוש מתקבל על הדעת, לפיו המאמר הזה סובב על המובא ביבמות (צז, א) 'כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר', והלימוד הוא מהפסוק 'דובב שפתי ישנים'. ועל זה נאמר, שמי שאינו אומר את השמועה בשם אומרה עובר על 'לא תגזול דל' - דל במובן שפת הפה. כמו בפסוק 'נצרה על דל שפתי' (תהילים קמא, ג) שפירש"י: 'היא שפה העליונה', כמו 'דלתות שפתי', וכ"פ ראב"ע ורד"ק. כלומר, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו גוזל את שפתותיו של האומר, כי מונע מהן שתהיינה דובבות בקבר... וכדאי להוסיף את לשון הרד"ק (שרש דלת) 'ונקראו השפתיים 'דלת' לפי שנפתחים ונסגרים כדלת, כן ראוי לנבון לעשות שפתיו כמו הדלת שנפתחת ונסגרת לצורך, כן לא יפתח הנבון שפתיו כי אם לצורך"... (עלים לתרופה [אנטוורפן], פרשת שופטים תשס"ז, גליון תקפז). ויהיו שפתותי הרב אג"ם ז"ל דובבות.

החתימה "אג"ם" היוותה סימן היכר לר' אברהם מאיר הכהן גלנצר ז"ל, כך היה נוהג לחתום על מכתביו בראשי תיבות אלו של שמו, ולמד זאת מקנו שהוא נשא את שמו שחיבורו הוא "אגם מים", ופירש הסבא שאגם הינו (גם) ראשי תיבות של:

אורייתא, גמרא, מדרש²⁰. המילה אגם מתפרשת במעייני אגם (עמ' קא) על פי דקדוק לעזי רש"י בארבעה מובנים: כיצה בלי צמחיה, כיצה עם צמחיה, צמחיה של סוף וגומא, והמובן האחרון - בריכת מים עומדים²¹. תיבה אחת שיש לה מובנים רבים אכן תאמה את אישיותו המיוחדת, שבכל פעם שאפה לגוונים חדשים ומיוחדים. ועוד חידש, שלמרות ש'אגם' (במובנו האחרון) הינו מקום בו המים נאגרים ועומדים (והוא ניזון ממעיינות וכד'), אצל רא"ם הכהן גלנצר ז"ל אפילו אגם הופך להיות מעיין נובע, ומכאן שם ספרו "מעייני אגם". ואף הוא עצמו היה מוסיף ומסביר ששמו אג"ם לומר "אני גם מברך"²², והזכיר בזאת שהוא כהן המברך את עם ישראל באהבה. תנצב"ה.

תוספת מאת העורך: המכתב האחרון

לא זכיתי לראות פנים את הרב אג"ם זצ"ל, אך שמעתי עליו פעמים רבות בהערכה רבה מאבי מורי ז"ל, שביניהם היה קשר הדוק והערכה הדדית רבה בעיסוקם המשותף במלאכה הקשה של זיהוי לעזי רש"י. בשנים האחרונות שלח אג"ם כמה מאמרים ל'המעין', וגם דיברנו פעמים רבות בטלפון על ספרו 'מעייני אגם' ועל ענייני 'המעין', וגם התייעצתי עמו בנוגע לעזים שלא הבנתי. מדי פעם היה שולח מכתב או פקס או מתקשר אליי באחד מהעניינים האלו, או כדי לברר אם הסכום ששלח למינוי ל'המעין' הגיע (הוא היה מקפיד תמיד לשלם לפני הזמן). כל שיחה איתו הייתה חוויה. חבל על דאבדין, ימתקו לו רגבי אדמת ארץ הקודש אותה אהב בכל לבו. רצ"ב המכתב האחרון ששלח לי, ודבריו מדברים בעד עצמם. זה האיש, וזה שיחו. חד בדרא. תנצב"ה. י"ק.

20 סבו שהוא נקרא על שמו הוציא לאור את "קונטרס אגם מים" (בנוסף לספרו אגם מים שהו"ל לאחר מכן), ונדפס ממנו קובץ א' (גרסוורדין, תר"ס) בלבד, ושם כתב: "אגם מים, פלג אלוקים מלא מים עמוקים, מי מגידו, מי אמנה ופרפר, מי תרופה בפלפולא דאורייתא גמרא ומדרש... (עיי"ש בהמשך). והדגיש שם את האות א' של אורייתא ג' של גמרא מ' של מדרש, כראשי תיבות של אגם (ועיין בהקדמת המו"ל ל'אגם מים' מהד' שניה עמ' כד שעמד על כך).

21 ונמצא שהשם "מעייני אגם" חידוש הוא, שאף אגם, שהמים שלו לכאורה עומדים במקומם - נעשה כמעין הנובע! וע"ע מלבי"ם תהילים קז, לה. ועיין בסוף ספרו ב'זכרון עולם יוחקו עלי ספר' בתחילת הדברים, שנתן משמעות חדשה וקשה לפסוק בישעיהו מא, יח: "אשים מדבר לאגם מים".

22 בברכה שבירך את הוריי ז"ל לרגל חמישים שנות נישואיהם.

ב"ה. ערב שבת שמיני, 'י לעומר [כ"ה ניסן] תשע"ז
שלום וכל טוב סלה וקייטא טבא לידידי מהרי"ק י"ק²³.
אחר דרישת שלומו.

אמהר להשיב באיחור רב על שאלתך בפירוש הלעז בונטרנ"ש²⁴.
המילה הכי קרובה וסבירה היא: בוטון (וי"ו הראשונה במלאפום, והשניה
בחולם. השי"ן לשון רבים, והנו"ן בספרים טעות). BOUTON.

מילה זו בצרפתית עתיקה וחדשה פירושה, לפי המילונים, ניצן (באנגלית
BUB), ציץ, פקעת. פירות ירקות עצים וכד' בלידתם. (הוראתה השניה היא:
כפתור)²⁵. מילה אחרת הדומה לבונטון"ש אין במילונים.

סליחתך אבקש בעד איחורי, מר שטרן²⁶ נמצא בארץ, לי אין כח לחפש
בספריות. אין לי "מעלה"ל" (קמח בידיש)²⁷, ואם אין "קמח" אין תורה...
גם פקס אין לי כבר. עזר לי ידידי הרופא ד"ר יעקובוביץ שברשותו "גוגל
הדור"²⁸ וגם מילונים לצרפתית עתיקה וגם בלשן הוא, אשר מצא במילון
היסטורי משנת 1999 את הפירוש הנכון במילת 'נתתי' (ראה ספרי עמ' מ
והקדמתי הע' 13), והוא אשר ישלח לך ה'קמח' הנכחי (שאינו חמץ שעבר
עליו הפסח...).

כל זה כתבתי לפייסך על איחור תשובתי.

ואסיים בברכה המשולשת בתורה

והמרובעת ברש"י! (ארבעה לעזים על מילת ברכה ברש"י!)

ידיך כמאז, אג"ם הכהן

נ"ב. אנא בדוק האם קיבלת תשלום מ' דולר בעד מינוי תשע"ז, אצלצל
לך בעוד שבוע לדעת התשובה.

23 כנראה: ישמרהו קדוש, או ירום קרנו.

24 אודה ואבוש שלעת עתה איני זוכר היכן ראיתי את הלעז הזה (בספר אחר, לא ברש"י), וכעת יגעת
ולא מצאתי. אשמח אם מישוהו מהקוראים ישיב לי את אבידתי.

25 ע' אוצר לעזי רש"י לא"מ ר"מ קטן ז"ל, לעז מספר 1825 על ע"ז כח, ב שתיבה זו כוונתה לפרי ורד
הבר, והכוונה כנראה לפרי בתחילת גדילתו. בלעז מס' 1344 ו-1954 הכוונה לכפתור.

26 יהודי מקהילת אנטוורפן שהיה מסייע בידו של אג"ם (אינו הרב רפי שטרן הנ"ל).

27 כוונת הרב אג"ם שאין לו מייל, דואר אלקטרוני, ולכן הוא שולח את תשובתו במכתב.

28 Google ('גוגל הדור' על משקל 'גדול הדור' בהברה הונגרית...).